

KAZAK KÜLTÜRÜ, MİTOLOJİSİ VE ÇAĞDAŞ RESİM SANATINDA ŞANIRAK MOTİFİ

Shanyrak Motif in Kazakh Culture, Mythology and Contemporary Painting Art

Aigerim YILDIZ*

ÖZET

Kazak kültürü konar-göçer yaşam tarzına dayanan bir geleneklere sahiptir. Orta-Asya göçebe yaşamını aklına getirdiğimizde “yurt” dediğimiz geleneksel Orta-Asya göçebe çadırı aklımıza gelmektedir. Yurt çadırı, Orta-Asya Türk-Moğol göçebe halklarının özel ve yaşam tarzlarıyla uyum konusunda mükemmel bir mimari yapıttır. Bu yapının kalbi, şanıradır. Çalışmada üzerinde durulacak olan Kazak kültürü, mitolojisi ve çağdaş resim sanatında Şanıradan oluşan motifin varlığı oldukça geniştir. Şanıradan motif, Kazak geleneksel kültüründe, dünya görüşünde ve yaşam tarzında çok önemli hem maddi hem manevi bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak Orta Asya Türk-Moğol göçebe halklarının, kullandıkları seyyar keçe yurt evlerinin yapısal sisteminin ana parçalarından biri olup çadır evinin kubbesindeki birleşim çemberidir. Şanıradan ile ilgili inanışlar, onu doğurganlık, bereket, aile, aile birliği ve sürekliliği, atalar kültü, ruhlar, güneş ile ilgili ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu makalede Şanıradan motifin Kazak geleneksel kültürü, mitolojisinde yeri ve anlamı ve çağdaş Kazak resim sanatında (1990-2000-2010-lu yılları) yansımaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şanıradan, Kazak Mitolojisi, Türk Mitolojisi, Resim Sanatı.

ABSTRACT

Kazakh culture has a tradition based on nomadic lifestyle. When we think of the Central-Asian nomadic life, we think of the traditional Central-Asian nomad tent, which we call "yurt". Yurt tent is an excellent architectural work in harmony with the special and lifestyles of the Central-Asian Turkish-Mongolian nomadic peoples. The heart of this work is shanyrak. The existence of the Shanyrak motif in Kazakh culture, mythology and contemporary painting, which will be emphasized in the study, is quite extensive. The Shanyrak motif appears as both a material and a spiritual value in Kazakh traditional culture, worldview and lifestyle. In general, it is one of the main parts of the structural system of the mobile felt yurt houses used by the Central Asian Turkic-Mongolian nomadic peoples and is the junction circle on the dome of the tent house. Beliefs about Shanyrak show that it is associated with fertility, family, family unity and continuity, cult of ancestors, spirits and sun. In this article, the place and meaning of Shanyrak motif in Kazakh traditional culture, mythology and its reflections in contemporary Kazakh painting art (1990-2000-2010-s) will be emphasized.

Keywords: Shanyrak, Kazakh Mythology, Turkish Mythology, Painting Art.

* Dr., aigerim_yildiz@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4304-6618.

Giriş

Şanırak motifi, Kazak geleneksel kültüründe, dünya görüşünde ve yaşam tarzında çok önemli hem maddi hem manevi bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak Orta Asya Türk-Moğol göçebe halklarının kullandıkları seyyar keçe yurt evlerinin yapısal sisteminin ana parçalarından biri olup çadır evinin kubbesindeki birleşim çemberidir.

Bilindiği gibi Şanırak, Kazak kültüründe son derece önemli bir anlama sahiptir. Göçebe hayatın önemli bir parçası olan söz konusu sembol, aileyi, aile bütünlüğünü ve ailenin sürekliliğini simgelemektedir. ... Her ne kadar göçerlik günümüzde yaşayan bir Kazak geleneği olmasa da, Kazak toplumunun ve inşa edilen Kazak ulusunun en temel sembolik unsurlarından biri olmaya devam etmektedir. (Aydın, 2007, s. 99-100)

Şanırak Motifinin Kazak Kültüründe ve Türk Mitolojisinde Anlamı

Şanırak, bugünkü Kazakistan Cumhuriyetinin devlet armasında merkezi yer almaktadır. Söz edilen armasının tasarımcısı mimar Jandarbek Malibekov, projesinin çok derin bir felsefesi ve Kazakistan'ın bir tür tılsımı olduğunu söylemektedir (Malibekov, 2021).

Şanırak, gökküresine eşdeğer, yüce varlık olarak saygı gören yurttaki en kutsal yerdir. Göçebe halkların tarihinde, bir liderden, komutandan veya bi'den (bir halk yargıcından) oğluna geçen şanırak (geleneklere göre, bu en küçük oğlun kenje olmalıdır), en saygın ev ve ev sahibi olmalıdır. Bu evin özel saygısı var (Seydembek, 2011, s. 414).

"Baba ocağı" anlamına gelen "Kara Şanırak" ile ilgili B. Ögel'de de bilgiler bulunmaktadır (Ögel, 1995, s. 509-510).

Ortaokul ve lise gençleri için aile eğitimi ile ilgili bir proje kapsamında Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı Gençlik İşleri Komitesi tarafından hazırlanan "Yurt - Kazak Kültürel Anıtıdır" adlı metodolojik rehberinde Şanırak ile ilgili bölümünde yurt çadırının, evrenin bir modeli olduğu ve sadece bir sığınak olmayıp, aynı zamanda bir kişiyi kötü ruhlardan koruyan kutsal bir mesken olduğu anlatılmaktadır. "Yurt'un kutsallığı şanırak'tan gelir. Şanırak kutsaldır" (Hamçiyev, K.M.; Bukanova, J.K.; Karimova, J.K.; İlyasova, G.T.; Kirilinskaya, L.V.; 2013, s. 14).

Kazak kültürolog S. Ayazbekova, "Etnos dünyasının resmi: Korkut-ata ve Kazak müziği felsefesi" adlı eserinde, şanırakın, zamanın ve uzayın ötesine makrokozmos bir tür "kapı" ile ilişkili ve şanırakın dayresel formu Kozmosla ilgili olduğunu söylemektedir.

Kültürün istikrarlı "işaretleri", özellikle yalnızca varlık ve halkın düşünce biçimlerini değil, aynı zamanda bir bütün olarak Evrenin özelliklerini de belirleyenlerdir. Yüksek bir anlamsal güce sahip olan bu işaretler hem etnik grupların yaşamını hem de sanatsal yaratıcılığı kucaklayarak kültürün yapılanması ve ilk başlangıcı haline gelir. Bu bağlamda, çember, Türk kültürünün en önemli işaret-sembollerinden birine atfedilebilir, çünkü köklerini ve belirsiz anlam yorumunu en eski Orta Asya uygarlıklarına kadar uzanan, Türk Kozmosun kültürünün "yüzünü" belirleyen çember/dairedir. (Ayazbekova, 1999, s. 100, 132).

Devamında yazar, göçebe uygarlığın temsilcileri olan Kazakların ana konutu olan yurt kubbesi yılın büyük bir bölümünde açık kaldığını; bir haçı temsil eden kurucu kutupları- dört ana yönleri, nokta, Ay'ı, Güneş'i, yıldızları, gezegenleri gözlemlemek için ana referans noktası haline geldiğini açıklamaktadır. Üç doğal gösterge- Ay'ın Dünya çevresindeki aylık dönüşü, Dünya'nın Güneş etrafındaki yıllık dönüşü ve Jüpiter'in Güneş etrafındaki devrimi dönemi- ay-güneş 12 yıllık "hayvan" takviminin temelini oluşturduğunu söylemektedir (Ayazbekova, 1999, s. 133).

Kültürolog Z. Naurzabayeva, "Kazakların Sonsuz Göğü" kitabında, şanırakın güneş diskini, "Dünyanın Gözü"nü kişileştirdiğini ve uzaydan "çıkış" onun aracılığıyla gerçekleştirildiğini söylemektedir. Kazak fikirlerine değinerek, müstakbel çocukların ruhlarının yurda girmesi ve ölümlerin ruhlarının uçup gitmesi

Şanırak aracılığıyla olduğunu ve şamanın, şanırak aracılığıyla Tengri'ye hac yolculuğuna devam ettiğini ve bunu sadece bir trans sırasında "ruhsal" değil, aynı zamanda şanırak'tan atlayarak fiziksel olarak da yaptığını açıklamaktadır. Bununla birlikte, yazar, şanırak "göğün tıpası" sembolizmi üzerinde durmaktadır (Naurzbayeva, 2020, s. 540).

Şanırak, gün boyunca yurdu aydınlatan bir duman deliğidir. Yurt'un dünya ana yönlerine göre net bir şekilde yönlendirilmesi ve şanırak'ın yapısı da astronomik gözlemler ve zaman hesaplamaları yapmayı mümkün kıldı. Kubbenin "uık"ları (hafif bombeli sırtlar) bir arada tutan şanırak, taş kubbe için "kilit taşı" ne ise yurt için de yapısal olarak aynıdır, bu nedenle "kilit taşı" sembolizmini şanırak'a aktarmak oldukça uygundur: "kubbenin gözü", "gökyüzünün gözü" vb. Hıristiyanlıkta bu taşla karşılaştırılan İsa'dır. Şanırak'ın ruhların yolu olarak sembolizminden daha önce söz edilmişti. N. Şahanova, şanırak'ın doğurganlık ve çocuk doğurma fikrinin yanı sıra aruah fikri - ataların ruhları ile ilişkili olduğunu belirtir. Mecazi anlamda şanırak, ev, aile, klan, nesillerin sürekliliği vb. manasına gelmektedir. Tüm araştırmacılar şanırak'ın yüksek kutsal statüsünü vurgular. Yurt iskeleti yıprandığında kısmen veya tamamen değiştirilebilir, ancak şanırak her zaman korunur. Sadece bir tür soy tamamen ölürse tükenirse, son temsilcisinin mezarına şanırak gömülür. (Naurzbayeva, 2020, s. 541).

Devamında yazar, "Şanırak, yapısı nedeniyle, Ben'in arketipinin veya başka bir terminolojide gerçek ve ebedi olan içsel "Ben" in tam ifadesi olduğuna" dair fikirler üretmektedir ve şanırakın, üç dünyanın ilişkisini (üstteki ruh-ortadaki ruh-alttaki beden) yansıtan bir ideogram olarak düşünülebileceğini söz etmektedir. Ve genel yurt çadırıyla ilgili şunları söylemektedir: "Yurt, yalnızca genel olarak kozmosun bir modeli değil, bir merkez veya eksen etrafında inşa edilmiş, şanırak güneşinden yayılan uık ışınları tarafından delinmiş kutsal kozmosun bir modelidir." (Naurzbayeva, 2020, s. 542)

Şanırak birleşmenin bir simgesidir, bu yüzden Kazaklar bata yaptıklarında- ve yaşlıların dilek ve hayır duaları - "şanıragın şaykılmasın" derler - yurtunuzun kubbesi güçlü, sarsılmaz olsun" şeklindedir. Bunun anlamı şudur: Bırakın ailede barış, dostluk ve kardeşlik hüküm sürsün. Kazakların millî benlik bilincinde, dünya görüşünde "şanırak" bir "ev", "aile", "nesil", manevi ve felsefi anlayışta ise ocağın sembolü, ailenin devamı, gelenekler ve yetiştirme, manevi yakınlıktır. Soyun (sülalenin) torunları hakkında genellikle şöyle demişler: "Akesinin şanıragın kulaatpay, tütinin tütetip otur", yani "Baba ailesine layık bir şekilde devam ediyor". Şanırak, bir aile kavramıyla yakından ilişkiliydi, bu nedenle, bir ailede büyük bir sorun olduğunda veya bir aile dağıldığında, şöyle dediler: "Şanıragı şaykaldı"- "Şanırak sallandı". Kazakların görüşüne göre, şanırak dini ayinlerle ilişkilendirildi ve bir üreme sembolü olarak hizmet etti. Bu nedenle nesilden nesile aktarmaya çalıştılar. ... Köklü Kazak hayırsever ifadeleri: "Şanıragın biyik, bosagan berik bolsın"- "Şanıragın yüksek, kapı direkleri - güçlü olsunlar" - barış, refah ve mutluluk fikrini içerir (Yegizbayeva, 2016).

"Halk tasavvurunda, şanırak genellikle bir yurt'un eşdeğeri olarak hareket eder. Bu, "ülken şanırak", "kara şanırak" (atalar evi), "şanırak salık" (her yurttan haraç) gibi köklü ifadelerle kanıtlanır." (Yegizbayeva, 2016).

Bilalova G.N. bir makalesinde Kazak ruhani kültürünün değerlerine değinirken Kazak dünya görüşünün temelini oluşturan arketiplerin içinde şüphesiz "Şanırak" motifi de yer aldığını vurgulamaktadır.

"Şanırak" arketipi, Kazak halkının ruhunda saygılı bir tutum ve duygu uyandırır. Felsefe Doktoru Profesör N. Şahanova, geleneksel Kazak kültürünün dünyasını keşfederken, "şanırak yurt'un kubbeli dairesinin doğum yapan kadın rahmi ile mitolojik ilişkisini" kaydetti. Bildiğiniz gibi, "evin iç mekânının dış ile bağlantısı, kültürün evrensellerinden biridir." (Bilyalova, 2007, s. 114).

Abdurrahman Devci, makalesinde Türkmen kültüründe çadırın rolünü ve yapısını anlatırken ağaç öyün parçalarının sembolik anlamlarına da değinmektedir.

Türkmen yurt çadırında Kazak yurt çadırındaki şanırak'a denk gelen "tüynük" ile ilgili aşağıdaki cümleleri kurmaktadır:

"Tüynük, gerçekleri ve güzellikleri gösteren bir ayna gibidir. Hakikatlere açılan bir penceredir. Oradan ayı, yıldız ve göğü görmek mümkündür. Tüynüğün Türkmen edebiyatı ve atalar sözünde de özel yeri vardır. Türkmenler arasında "Ayın on dördü gece tüynükten görünür" değimi çok kullanılır. Yani ayın on dördü gece ayın tüynükten dolu görüldüğü gibi hayattaki gerçekler de zamanında açık ve dolu bir şekilde ortaya çıkacaktır. Tüynük aynı zamanda Türkmen aile yapısında, tüynük ev kadını simgelemektedir. Çünkü tüynüğün ağaç öyün en yüksek kısmında yer aldığı gibi, kadının yeri de aile içindeki yeri en yukarıdadır (<http://hazyna.com/gadym-turkmen-ak-oyi.html>). Belli olduğuna göre Türkmen kültüründe kadınların önemli ve yukarı seviyede yeri vardır." (Deveci, 2017)

Aynı zamanda Türkmen tüynüğün içindeki haç şeklinde çitalar olan "çağarak" (Şanırak kelimesine yakın, Kaz. kuldureuş - A.Y.) denen elemente dair şunları söylemektedir: "Çağarak, evlenmemiş kızın güzelliğini temsil eder. Türkmenlerin arasında şöyle bir deyim var: "Çağarağı çapraz olsa da dumanı doğru çıkar" bu deyim insanın sadece dış görünüşüne bakılmayacağını ve iç güzelliğinin de önemli olduğunu anlatmaktadır." (Deveci, 2017, s. 438). Kazak versiyonunda ise bazı araştırmacılara göre, "birbirine sıkıca bağlanmış üç kuldureuş çıtası, üç Kazak jüzünün (soyunun) birliğini sembolize ediyor" (Yegizbayeva, 2016).

Abay Kairjanov, "Türk Süperetnosunun Ritüelleri" adlı makalesinde Türk çadırın dünya modelinin yansıması ve dağ arketipinin yanı sıra sintagmatik evren paradigmasını simgelediğine dikkat çekmektedir. Çadırın dağ arketipiyle bağlantısını açıklarken çadırın dış şekli dağları anımsadığını, Şanırak ise Tengri'ye ulaşmaya gayreti güden tepesini oluşturduğunu söylemektedir (Kairjanov, çeviri: Aşlar, & Temirkanova, 2013).

Şanırak, dünya dağı-çadır modelinin tamamlanışıdır. Avrasyanın çoğu mitolojisi ve dinlerinde kendi dünya dağları vardı ve onların tepeleri her zaman Yüce Tanrı'nın (Tengri, Svarog, Dajbog) ve iyi ruhların geliştiği ve yaşadığı mekândı. Bu sembol, Avrasya'ya özgüdür. Avrasya mimarisinin de bu sembollerini yapılar da yansıtmaya çalışması da evrensel bir olgudur (Kairjanov, çeviri: Aşlar, & Temirkanova, 2013, ss. 54-56).

Devamında, yazar, "Şanırak'ın altında yaşayan insan Tengri ve Umay'ın lütfuna mazhar olmaktadır" sözü eski Türk halkı arasında çok sık kullanıldığını ve Şanırak'ın deliği Tengri'nin çeşitli katmanlarına yol açan merkezi bir gökyüzü deliği gibi olduğu ile ilgili fikirleri paylaşmaktadır. (Kairjanov, çeviri: Aşlar, & Temirkanova, 2013).

Böylece, çadır evrenin bir modelidir, Şanırak ve uıklar, Tengri'nin gelişim yerini simgeleyen kubbeli bir gökyüzü oluşturur. Zira eski göçebelerin inancına göre, Tengri daimi bir hareket içindedir. Dikey (yükselir ve alçalır) ve dairesel (kendi eksenini etrafında döner). İskelet, (kerege) dünya dairesini sınırlar ve Dünya-Umay'ı çevreleyen Altay dağlarını simgeler. Ortasında ise Eski Türklerin ekümesi yerleşir, üzeri de kubbeli Tengri ile kaplıdır. Çadırın etrafındaki uıkların sonsuz sayısı, Şanırakla sembolik olarak betimlenen sabit Kuzey Yıldızı etrafındaki yıldız gökyüzünün dairesel dönüşü illüzyonunu oluşturur. (Kairjanov, çeviri: Aşlar, & Temirkanova, 2013).

Ayrıca eskiden çadıra giren herkes Şanırak'a dönerek "kut"a yönelik görkemli selam sözleri söylediği (Kairjanov, çeviri: Aşlar, & Temirkanova, 2013) ve Şanıranka bakarak insanların yemin edildiği bir ant (yemin) ritüeli olduğu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır (Yegizbayeva, 2016).

Şanırak Motifinin Kazak Çağdaş Resim Sanatında Yansımaları

Bu çalışmada Ajibekov, Akanayev A., Akanayev T., Akanayeva, Askarov, Begalin, Gvozdyov, Jakipbek, Jumanov, Kamitkanov, Katsyuba, Kalmahanov, Mekebayev, Muratbayev, Taynov, Rozakov, Ristan ve Smagulova adlı çağdaş Kazak ressamların 64 adet eserde kullanılmış olan Şanırak motifi üzerinde durulmuştur.

Şanırak motifini direkt olarak ve resim kompozisyonlarında merkezi olarak ele alan sanatçılardan biri Begalin. “Şiirsel tartışma / atış (aytıs)” (Şekil 1. ve Şekil 2.), “Şanırak”(Şekil 3 - 9.), adlı eserlerinde Şanırak motifi tabloların tümünü kaplamakta ve şanırakın merkezi tablonun merkezine denk gelmektedir. Şanırakın yapısı üzerine doğru bir mandala olduğu ile ilgili fikrini süren Zira Naurzbayeva’nın sözlerini hatırlamaktayız. Sanatçı bir mandala üzerine odaklanıp meditasyon yaparmışçasına şanırakın hakikatine ulaşmaya çalışmakta gibidir. Neredeyse aynı kompozisyon farklı eserlerde çeşitli versiyonlarda tekrarlanmaktadır. “Şiirsel tartışma / atış (aytıs)” resimlerinde kadın ve erkek başlangıcının birliğini simgeleyen şanırak motifi karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1. Begalin Aybek “Şiirsel Tartışma/Atış” 2011 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 2. Begalin Aybek “Şiirsel Tartışma/Atış” 2014 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 3. Begalin Aybek «Şanırak» 2004 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 4. Begalin Aybek «Şanırak» 2010 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 5. Begalin Aybek «Şanırak» 2011 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 6. Begalin Aybek «Şanırak» 2009 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 7. Begalin Aybek «Şanırak» 2014 (Айбек Безалин, 2022)

Şekil 8. Begalin Aybek “Şanırak”2014 (Айбек Безалин, 2022)

Şekil 9. Begalin Aybek "Şanırak" 2015 (AÛbek Beǵaıııı, 2022)

Sanatçı Gvozdyov, neredeyse birebir aynı iki eser olan "Erkek ve Kadın Semboller" (Şekil 10. Gvozdyov Vladimir «Erkek ve Kadın Sembolleri» 2005), «Şanırak» (Şekil 11.) ve "Şanırak" (Şekil 12.) ve eserlerinde de şanırak motifini merkezi olarak ele almaktadır. Şanırak eril ve dişil başlangıcın brliğini simgeleyen işaretlerlerden oluşturulmuş, aileyi ve birliğı simgeleyen bir motif olarak şeklinde ele alınmıştır.

Şekil 10. Gvozdyov Vladimir «Erkek ve Kadın Sembolleri» 2005 (Şalabayeva G. , 2008, s. 99)

Şekil 11. Goozdyov Vladimir / Şege "Şanırak" 2006 ((Şalabayeva G. , 2008, s. 101)

Şekil 12. Goozdyov Vladimir / Şege "Şanırak" 2011 (Vladimir Goozdev Şege web sitesi, 2017)

Yeni kurulmakta olan yurt çadırın mavi gök fonunda yakın planda resmedilmiş şanırak motifi görüntüsü şeklinde Katsyuba'nın "Şanırak" (Şekil 13.) adlı eserinde görmek mümkündür. Muratbayev'in "Dolunay" (Şekil 14.) adlı eserinde şanırak motifi dekoratif bir şekilde tasvir edilmiş olup, çalışması çadırın içinden gökyüzüne bakış açısını sunmaktadır.

Şekil 13. Katsyuba Olga "Şanırak" 2007 (Şalabayeva G. , 2008, s. 138)

Şekil 14. Muratbayev Abduahat "Dolunay" 2011 (Абдуахам Муратбаев, 2022)

Göçebe halkların hayatın bir parçası olan göç sırasında deve üzerine yüklenen toplanmış yurt çadırının parçalarının en üstünde her zaman şanırak vardı. Burada da onun kutsallığı ve işlevi ortadadır. Bu tarz görüntüleri birçok eserde rastlanmaktadır. Örneğin Askarov'un «Hayat Ağacı» (Şekil 15.), "Bozkır İkarı" (Şekil 16.), "Dolunay" (Şekil 17.), "Kanatlarını Açan" (Şekil 18.), "Altın Beşik" (Şekil 19.), "Çevher Taş" (Şekil 20.), Ajibekov'un "Adıraspan" (Şekil 21.), "Elçiler" (Şekil 22.), "Ata Yurdu" (Şekil 23.), A. Akanayev'in "Bozkır İnsanları" (Şekil 24.), "Şanırak" (Şekil 25.), T. Akanayev'in "Bahar Nefesi" (Şekil 26.), B. Akanayeva'nın "Bahar" (Şekil 27.), Kalmahanov'un (Şekil 28.), Rozakov'un "Şanırak" (Şekil 29.), "Şanırak"

(Şekil 30.), A. Akanayev'in "Deve ile Kompozisyon" (Şekil 31.), Rıstan'ın "Göç" (Şekil 32.), Yesdaulet'in "Başlangıç" (Şekil 33.), Jakıpbek'in "Düğün Geleneği" (Şekil 34.), "Gelin" (Şekil 35.), Muratbayev'in "Gelin Kervanı" (Şekil 36.), "Yeni Eve Yerleşme" (Şekil 37.) adlı eserlerinde söz konusu manzarayı görebiliriz.

Şekil 15. Askarov Kuat «Hayat Ağacı» 2014 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 16. Askarov Kuat «Boskır İkar'ı» 2008 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 17. Askarov Kuat «Dolunay» 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 18. Askarov “Kanatlarımı Açan” 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 19. Askarov “Altın Beşik”2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 20. Askarov "Cevher taş"2015 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 21. Ajibekov Kazibek "Adıraspan" 2012 (KasteyevMüzesi, 2016)

Şekil 22. Ajibekov Kazıbek "Elçiler" (Muhametalina, 2012)

Şekil 23. Ajibekov Kazıbek "Ata Yurdu" 1998 (Şalabayeva G., Asırların Geçişinde Kazakistan Resim Sanatı. Katalog, 2000)

Şekil 24. Akanayev Amandos "Bozkır İnsanları" 1999 (Şalabayeva G. , Asırların Geçişinde Kazakistan Resim Sanatı. Katalog, 2000)

Şekil 25. Akanayev «Şanırak» 1992-1996 (Nurpeisova & Urazbekova, 2005, s. 39)

Şekil 26. Akanayev Timur "Bahar Nefesi" 2010 (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 27. Akanayeva Botagöz "Bahar" 2006 (Şalabayeva G. , 2008)

Şekil 28. Kalmahanov Madihan "Göç" 2010 (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 29. Rozakov Aybek "Şanırak" 2007 (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 30. Rozakov "Şanırak" 2007 (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 31. Akanayev Amandos "Deve İle Kompozisyon" (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 32. Rıstan Omurzak "Göç" 2015 (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 33. Yesdaulet Askar "Başlangıç" 1999 (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 34. Jakıpbek Aset "Düğün Geleneği" 2009 (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 35. Jakıpbek Aset «Gelin» (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 36. Muratbayev Abduahat «Gelin Kervanı» 2012 (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 37. Muratbayev Abduahat «Yeni Eve Yerleşme» 2015 (Arvest Art Gallery, 2017)

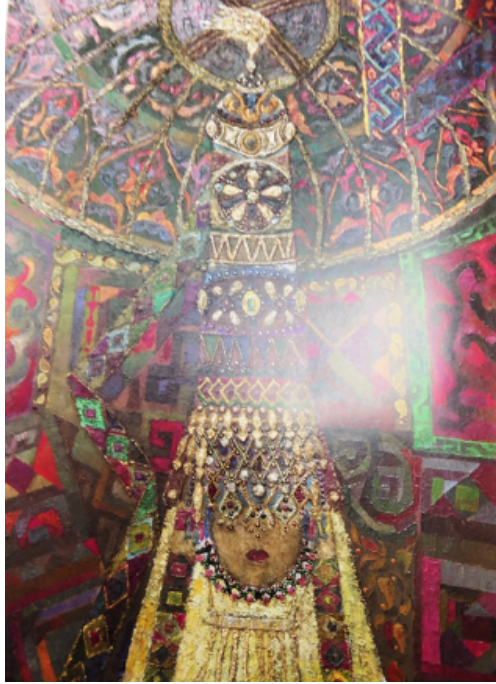
Şanırak motifin doğurganlık, kadın ve üreme, çocuk doğurma fikriyle ilişkili olduğunun yansımaları Askarov'un «Sütle Beslenip Büyüyenler» (Şekil 38.), A. Akanayev'in "Saukele" (Şekil 39.), "Saukele" (Şekil 40.), Mekebayev'in "Kör İhtiyar Kadın" (Şekil 41.) eserlerinde görmek mümkündür. "Yurt kenarları (şanırak), üreme sembolü olan Kazak ulusal konutunun en saygın detaylarından biridir." (Yegizbayeva, 2016).

Şekil 38. Askarov Kuat «Sütle Beslenip Büyüyenler» 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 39. Akanayev Amandos "Saukele" 2003 (Nurpeisova & Urazbekova, 2005, s. 126)

Şekil 40. Akanayev Amandos "Saukele" 1992 (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 41. Mekebayev "Kör İhtiyar Kadın" 2007 (Şalabayeva G. , Eurasionism Through The Prism Of The Fine Art Of Kazakhstan, 2010)

Bunun yanı sıra «Şanırak köterü» yani Şanırak kaldırma, Şanırak ve Bakan (yurt direği) bir araya gelme olayı dişil ve eril başlangıcın birleşimi, yeni ev kurma motifi de Askarov'un «Şanırak» (Şekil 42.), «Kartalla Dans Eden» (Şekil 43.), «Hayat İş Milli» (Şekil 44.), «Ayın Doğuşu» (Şekil 45.), «Bozkır Madonnası» (Şekil 46.), «Pelin Otu Kokusu - Üç Jüz» (Şekil 47.), Smagulova'nın «Yurt Çadırı» (Şekil 48.) adlı eserlerde görülmektedir. «Şanırak'ı kaldırırken kimse konuşmamalıdır, çünkü kaldırılması büyük (kutsal, önemli) bir süreçtir ve bu sırada kesinlikle sessizliğin sağlanması gerekir. «Jedi uık şansılganşa jetesiz gana söyleydi»- «yedi uık kuruluncaya kadar, sadece cahil konuşur» - bu deyim yukarıdakilerin kanıtıdır.» (Hamçiyev, K.M.; Bukanova, J.K.; Karimova, J.K.; İlyasova, G.T.; Kirilinskaya, L.V.; 2013).

Şekil 42. Askarov Kuat «Şanırak» 2016 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 43. Askarov Kuart «Kartalla Dans Eden» 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 44. Askarov Kuart Poliptik «Hayat İş Milli» 2015 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 45. Askarov Kuart Triptik «Ayın Doğuşu» 2016 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 46. Askarov Kuat «Bozkır Madonnası» 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 47. Askarov Kuat «Pelin Otu Kokusu – Üç Jüz» 2016 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 48. Smagulova Aktoti «Yurt Çadırı» 1999 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şanırak motifi, hem Kazak Türk kültürünün, hem ana vatan, ana yurdu, baba ocağı, aile birliği, halkı birleştiren, Ulu Göğün, Güneşin, Tengri'nin koruyan kutsal gücünün simgesi olarak Askarov'un «Tulpara Övgü» (Şekil 49.), Askarov'un «Hayat Ağacı - 2» (Şekil 50.), «Ustalar Şehri» (Şekil 51.), «Yüzyılların Altın Telleri» (Şekil 52.), «Bata - Hayır Duası» (Şekil 53.), «Hayat Ağacı» (Şekil 54.), «Tatlı Uyku» (Şekil 55.), Begalin'in «İpek Yolu» (Şekil 56.), «Oberon Kulesi» (Şekil 57.),

Muratbayev'in "Yedi Hazine" (Şekil 58.), "Tuğ Tutanlar" (Şekil 59.), Taynov'un "Avrasya Göçebeleri" (Şekil 60.), "Tengri Göğün Altında" (Şekil 61.), Jumanov'un "Ulu Göçebeler" (Şekil 62.), Kamutkanov'un (Şekil 63.), Kalmahanov'un "Bozkır Beşiği" (Şekil 64.) gibi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. "Kazaklar arasında birçok kültürel ve tarihi motif, kavram, sembol, kutsal gelenek ve ritüel şanırak ile ilişkilendirilir. Şanırak'ın kutsallaştırılması, en önemli eski Türk kültürleri olan Tengri kültü ve atalar kültü ile ilgilidir" (Yegizbayeva, 2016).

Şekil 49. Askarov Kuat «Tulpara Övgü» 2009 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 50. Askarov Kuat «Hayat Ağacı - 2» 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 51. Askarov "Ustalar Şehri" 2014 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 52. Askarov "Yüzyılların Altın Telleri"2014 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 53. Askarov "Bata – Hayır Duası" 2013 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 54. Askarov "Hayat Ağacı" 2014 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 55. Askarov Kuat «Tath Uyku» 2010 (K.C.MilliMüzesi, 2016)

Şekil 56. Begalin Aybek «İrek Yolu» 2014 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 57. Aybek Begalin "Oberon Kulesi" 2003-2012 (Айбек Бегалин, 2022)

Şekil 58. Muratbayev Abduahat "Yedi Hazine" 2016 (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 59. Muratbayev Abduahat "Tuğ Tutanlar" (Arvest Art Gallery, 2017)

Şekil 60. Taynov "Avrasya Göçebeleri" 2010 (Şalabayeva G. , "Çok Yüzlü Avrasya" sergi katalogu, 2010)

Şekil 61. Taynov "Tengri Göğün Altında" 2016 (Kasteyev Müzesi, 2016)

Şekil 62. Jumanov Esimgali "Ulu Göçebeler" (Muhametalina, 2012)

Şekil 63. Kamitkanov Nurdan "Baksı/Şaman" 2006 (Şalabayeva G. , 2008)

Şekil 64. Kalmahanov Madihan "Bozkir Beşiği" 2012 (Sağınğali & Aktayeva, 2010)

Sonuç

"Göçebe dünya düzeninde gereksiz, özgürce, boşuna edinilmiş, tayin edilmemiş, bir işaretin hayati gerekliliğini göstermeyen tek bir gereksiz işaret (sembol) yoktu. Göçebelerin dünyasında, pratik bir uygulaması olmayan gereksiz her şey atılır, içinde boş, bağımsız sembollere yer yoktu." (Seydembek, 2011).

Ressamlar tarafından Şanırakın, aileyi, birliği, huzuru, kutu, bereketi, mutluluğu simgeleyen bir motif olarak birçok eserde farklı açılardan işlenmiş olup ele alındığı görülmüştür. Çalışmamızda incelediğimiz eserler konulara göre birkaç kategoriye ayrılmıştır. Sanatçıların işlediği bazı konuları sıralayacak olursak, şanırakın kendisi, dişil ve erilin birleşimi olarak, yeni aile yeni ev, Şanırak kaldırma, göç sırasında deve üzerindeki Şanırak (mevsimsel göç, acil göç, savaş, açlık, düğün geleneğiyle ilgili göçler), dişil başlangıç, doğurganlık, üreme, göçebe kültürü, Türk kültürü, Gök Tengri inancı, atalar kültürü gibi konulardır. Çağdaş Kazak sanatçılar, Şanırak motifinin, Kazak Türkleri için, yukarıda görüldüğü gibi, kültürel, maddi manevi değer ve mitolojik sembol olarak en önemli motiflerden biri olduğunu eserlerinde yansıtmaktadırlar.

Şanırak motifi, Kazak kültüründe temel eşyası olarak, çok önemli, hayati değer ve anlam olarak yüklü bir motif, çeşitli formlarda çağdaş Kazak sanatında karşımıza çıkmakta, göçebelik yaşam tarzı olarak geçmişte kalmasına rağmen gittikçe milli kimlik arayışı güçlendikçe sanatlarda kendini göstermeye devam edeceğinden ve birçok derin anlamların ortaya çıkacağından eminiz (Yıldız, 2022).

KAYNAKÇA

- Arvest Art Gallery. (2017). www.arvest.kz : <https://www.arvest.kz/> adresinden alındı
- Ayazbekova, S. (1999). *Kartina Mira Etnosa: Korkut-Ata i Filofofiya Muziki Kazahov (Kazak Etnosun Dünya Resmi: Dede Korkut ve Kazak Müziğinin Felsefesi)*. Almatı: K.C. Felsefe ve Siyaset Bilimi Enstitüsü Bilgisayar-Yayın Merkezi.
- Aydınğün, A. (2007). Kazakistan'da Tarihi Canlandırma ve Milli Kimliği İnşa Eden Müzeler. *Bilig*(41), 89-108.
- Bilyalova, G. (2007). Sotsiokulturniye i Mirovozzrençeskiye Tsennosti v Kazahskoy Duhovnoy Kulture (Kazak Ruhani Kültüründe Sosyo-Kültürel ve 'Dünya Görüşsel' Değerler). *Almanah Sovremennoy Nauki (Çağdaş Bilim Almanakı)*(2 (2)), 111-115. 2022 tarihinde https://www.gramota.net/articles/issn_1993-5552_2007_2_48.pdf adresinden alındı
- Deveci, A. (2017). Türkmén Kültüründe Çadır. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, 10(54), 433-452. <https://osmanliyorukcadiri.com/wp-content/uploads/2020/09/Turkmen-Kulturunde-Cadir.pdf> adresinden alındı
- Hamçiyev, K.M.; Bukanova, J.K.; Karimova, J.K.; İlyasova, G.T.; Kirilinskaya, L.V.;. (2013). *Yurta - Pamyatnik Kulturi Kazahov (Yurt - Kazak Kültürünün Anıtıdır)*. Astana, Kazakistan: TOO "Şikula i K".
- K.C.Millî Müzesi. (2016). Askarov Kvat'ın "Sonsuzluk" adında kişisel sergi. Astana,

Kazakistan.

- Kairjanov, A., çeviri: Aşlar, H., & Temirkanova, T. (2013, Aralık). Türk Süper Etnosunun Ritüelleri. *Berceste*(138), 53-56. https://www.enu.kz/downloads/kairzhnov_ak.pdf adresinden alındı
- Kasteyev Müzesi. (2016). Sergi. Almatı, Kazakistan.
- Malibekov, J. (2021, 07 31). "Şanırak'ımız yüksek olsun": Devlet Armasının Oluşturulması. *Veçernyaya Astana* (Akşam Astana'sı) : <https://vechastana.kz/pust-budet-vysokim-nash-shanyrak-sozdanie-gosudarstvennogo-gerba/> adresinden alındı
- Muhametalina, R. (2012). *Kazakistan Ressamları* (Cilt 1). Astana, Kazakistan: "Kazakhstan export import".
- Naurzbayeva, Z. (2020). *Veçnoye Nebo Kazahov* (Kazakların Sonsuz Göğü). Almatı: "KazHeritage".
- Nurpeisova, L., & Urazbekova, L. (2005). "Shahar-Kultura".
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)* (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Saıınğali, A., & Aktayeva, K. (2010). *Alğa Umtılğan Qazaqstan. Aymağaralık* (Aıtrau jane Qızılorda) körmeler katalogı. Almatı: "Taymas".
- Seydembek, A. (2011). *Mir Kazakhov* (Kazakların Dünyası). Astana: Foliant.
- Şalabayeva, G. (2000). *Asırların Geçişinde Kazakistan Resim Sanatı. Katalog*. Almatı: "Oyu Art Gallery".
- Şalabayeva, G. (2008). *Kazak Süslemelerin Kozmosu*. Almatı: "Oyu Art Gallery".
- Şalabayeva, G. (2010). "Çok Yüzlü Avrasya" sergi katalogu. Almatı: "Oyu Art Gallery".
- Şalabayeva, G. (2010). *Eurasionism Through The Prism Of The Fine Art Of Kazakhstan*. Almatı: "Oyu Art Gallery".
- Vladimir Gvozdev Şege web sitesi. (2017). <http://gvozdev-shege.kz/> adresinden alındı
- Yegizbayeva, M. (2016). *Yurta i Osobennosti Mirovospriyatiya Kazahov* (Yurta ve Kazakların Dünyaya Algısının Özellikleri). 2022 tarihinde [edu.e-history.kz: https://edu.e-history.kz/kz/publications/view/379](https://edu.e-history.kz/kz/publications/view/379) adresinden alındı
- Yıldız, A. (2022, Haziran). 1990 Sonrası Kazak Resim Sanatında Türk Mitolojisi Motifleri. Antalya, Türkiye: T.C. Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı.
- Абдыхам Мырпамбаев. (2022). Arthive: https://artchive.ru/artists/66495~Abduakhat_Muratbaev adresinden alındı
- Аубек Бегауи. (2022). Facebook: <https://www.facebook.com/begleon/> adresinden alındı

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.